

TRGOVSKA RAČUNICA LOŠKEGA VELETRGOVCA FRANCA OBLAKA-WOLKENSPERGA IZ LETA 1677

Sodoben ekonomist mora do podrobnosti poznati gospodarske sisteme držav in dežel, s katerimi ima poslovne zveze, sicer ne bo uspešno njegovo delo. Enako so se trudile trgovske družine na Slovenskem v preteklosti, da si pridobi njihov mladi rod solidno teoretično in praktično znanje v trgovskih vedah, najbolje v Benetkah, ki so bile, kljub nazadovanju gospodarske moči, še v 17. stoletju »visoka šola« za izobraževanje velikih trgovcev, Zato ni čudo, da je poslal Ločan Marko Oblak, ki je imel velik uspeh v trgovini z železom in platnom, svojega sina Franceta najbrž leta 1677 v Benetke, kjer je obiskoval od 8. februarja do 20. avgusta šolo Inocencija Perinija v mestni četrti S. Lio (Sv. Elija), stanoval pa v hiši Bartolomeja di Poli, Calle della Biscia (Kačja pot). Kakšnih predmetov se je učil, ne vem točneje, vsekakor trgovske korespondence, računstva in knjigovodstva. O tem pričata njegova glavna knjiga za obdobje 1696 do 1716 in skripta računice iz leta 1677, oboje v arhivu baronov Wolkenšpergov, sedaj v hrambi loškega muzeja.

Doslej ne poznam nobenega drugega primerka rokopisne trgovske računice v Sloveniji iz dobe pred 18. stoletjem. Zato ne bo morda odveč, ako na kratko prikažem obseg *gospodarske matematike*, kakor so jo predavali v 17. stoletju v Benetkah, in zraven nanizam nekaj zaključkov o stanju takratnega beneškega gospodarstva.

Rokopis »Abaco d'conti mercantili« obsega 100 listov. »Abacus« ali italijansko »abbaco« je prvotno pomenil računsko desko, na kateri so opravljali elementarne računske operacije, dokler so bile v rabi rimske številke. Deska je imela pravokotne razpredelnice za tisočice, stotice, desetice in enice.

M	C	X	I
		○	
○	○○ ○○	○○ ○○	○○

V ustrezne stolpce so polagali tako imenovane »računske denariče« (iz kovine) najprej v spodnjo polovico. Ko pa je pri računanju naraslo število na 5, so stavili en računski denarič v gornjo polovico tiste enote, kakor je razvidno iz slike, ki kaže vsoto 1452. Seštevali so torej tako, da so omenjene kovinske številne enote dodajali oziroma jih stavili višje; odštevali pa so s tem, da so jemali računске denariče iz pravokotne razpredelnice oziroma so jih stavili nižje. Že ta postopek dokazuje, da je moralo biti množenje in zlasti deljenje dokaj zamotano.

S prevzemom arabskih števil je izginjal navedeni način računanja. Izraz »abbaco« je dobil nov pomen: knjiga o aritmetiki v širšem pomenu. V 13. stoletju je sestavil Leonard Fibonacci, trgovec v Pizi, »Liber abaci«, ki je postal

prototip za priročnike, ki so bili kombinacija računice in priročnika za trgovino. Obseg takih »abakov« se je v teku stoletij širil in spreminjal. Naš »abacco« je prirejen za potrebe beneške trgovine.

Začne s štirimi osnovnimi računskimi operacijami. Na listih 2—4 obravnava seštevanje in odštevanje imenovanih števil. Pri tem uporablja naslednje denarne sisteme, mere in uteži za razno blago:

- za denar — 12 piccoli = 1 soldo
20 soldi = 1 lira de piccoli
32 piccoli = 1 grosso a oro
12 grossi = 1 beneški dukat a oro
32 piccoli = 1 grosso a oro
12 grossi = 1 soldo
20 soldi = 1 lira
10 lir = 1 dukat

- za trgovsko blago, splošno — 4 grani = 1 karat
24 karatov = 1 sazzo
6 sazzi = 1 unča
12 unč = 1 libra (funt)

- za žito — 4 quartaroli = 1 quarta
(četrtrčetrtinke)
4 quarte = 1 star
(četrtinke)

- za moko — 35 liber = 1 quarta
4 quarte = 1 star

- za vino — 4 libre (funti vina) = 1 secchio (vrč)
14 secchie = 1 bigonicio (vedro)
4 bigonzi = 1 anfora

- za olje — 25 libre (funti olja) = 1 miro
40 miri = 1 miaro (migliaio)

- za zlato in srebro, topljeno — 4 grani = 1 karat
36 karatov = 1 quarto
4 quarti = 1 unča
8 unč = 1 marka

- za zlato in srebrno žico — 22 karatov = 1 sazzo
6 sazzi = 1 unča
12 unč = 1 libra (funt)

- za tkanine — 2 otavi = 1 quarta
4 quarte = 1 beneški brač (vatel)

- za rozine — 260 liber = 1 star

Listi 5—9 obravnavajo množenje in deljenje. Pri tem prikaže razne metode: za množenje »per colona, per scachiero, per organeto, per castelo«, za deljenje »per testa, per gallia, per ripiego, per scapezzo over tronco«. Navaja tudi pravila za deljenje ob uporabi raznih novcev. Pri tem izvemo, da ima beneški dukat corrente vrednost 6 lir in 4 soldi. Z listom 9' se začno blagovni računi. Kot primer navaja najprej tkanine, nato slede računi: veriol (vitriol, galica) v dukati correnti, sandoli rossi (rdeča sandalovina, barvilni les) v skudih po 9 lir 12 soldi, stagno (kositer) v realih po 8 in pol lire, filadi (filati, preja) v doppie po 28 lir 10 soldi, zenzero (ingver, začimba) v cekinih po 19 lir 10 soldi, gottoni (cotone, bombaž) v dukatih, zuchari (trsní sladkor) v dukatih.

Z listom 13' pričenjajo primeri nakupov, kjer upošteva taro, carino in mešetarino (senzarijo): preja, ingver, cimet, mandlji, surova svila, volna, milo, baker, bombaž, muškato cvet, pšenica, moka (med drugim tudi v ogrskih goldinarjih po 16 lir 15 soldi), razne vrste vin, tudi malvazija, poper, olje, tkanine. Pri volnenem blagu stavi tudi pogoj, da je nemočeno in neostriženo. Na listu 27 slede nabave nageljnovih žbic, zlata, srebra, zlitin srebra in bakra, bronu, svinca, ki se plača v piastrih, in zlate žice (do lista 34').

Na listih 35—37 gre za tako imenovano »regola del tre«, kjer se iz treh znanih števil izračuna četrto. Pri tem upošteva najrazličnejše blago: damast, sukno, cendato (vrsta svilenega blaga), veludo (žamet), tela alta (fino platno), zlati brokat; žito, moka, kruh. Z listom 37' začenja računanje dobička in izgube, na listu 39' pa procentni računi, n. pr. dobička ob nakupu in ponovni prodaji trgovskega blaga (kositra, kramarije, cimeta, olja, tkanin), izgube ob kupčiji s kramarijo, sladkorjem, cimetom, tkaninami; kritje dolga s pomočjo hišne najemnine. Nato slede na listu 44' i. sl. medkrajevni nakupi in prodaje blaga (arbitraže): nakup vreč v Padovi in prodaja v Benetkah, nakup popra v Benetkah in prodaja v Bologni; pri tem uporablja tudi obrestni račun. Kot blago navaja tkanine, svilo, poper, špecerijo, ki se proda iz Benetk v Brescijo, olje, nageljnovе žbice, žafran; končno upošteva razliko med prodajo na debelo in drobno (do lista 49').

Precej časa posveča pouk računanju v trgovskih družbah. Pri tem stavi najrazličnejše pogoje glede števila udeleženih družabnikov (2, 3, 5 oseb), višine in vrste deležev (denar, blago) in časa udeleženosti. Poglaviten mu je obračun glede deležev dobička oziroma izgube (ob bankrotu). Na listu 56' obravnava primer aritmetičnega postopka v zvezi z razdelitvijo večje vsote denarja. Potem sledijo »Compagnie legatali«. To so primeri razdelitve premoženja ob smrti testatorja v smislu njegove poslednje volje in beneških zakonov. Gospodarsko-zgodovinsko pomembnejši so primeri »compagnie rusticane«, tako imenovane socida-pogodbe. Benečani so nakupili večje število goved, n. pr. 100, ter jih zaupali pastirju za nekaj (n. pr. 5) let. Ta se zaveže, da jih bo oskrboval. V nekaterih primerih tudi sam prispeva nekaj glav živine. Po poteku pogodbene dobe sledi obračun dobička oziroma izgube.

Kljub visoko razvitemu denarnemu gospodarstvu je imel »baratto«, to je menjalna kupčija (od tod naš izraz barantanje) tudi v beneški trgovini veliko vlogo. Tako navaja od lista 61' dalje trgovanje z zamenjavo blaga, vosek za cimet, kordovan usnje za tkanine, svilo za poper, milo za sukno, sladkor za škrlat, volno za sukno, bombaž za svilo, grobo volneno blago (scoti) za katun, cimet za sladkor, svilo in kameloto za škrlatno sukno in barvasti ras. Z listom 68 sledi nekaj primerov obrestnih računov, n. pr. obresti za posojilo pri

židovskem bankirju, nato pa so na listu 69 že diskontni računi. Z listom 71 preide na menične tečaje. Najprej obravnava beneške tečaje glede na glavna italijanska tržišča: Ancono, Bari, Bergamo, Bologna, Florenco, Genova, Lucco, Messina, Milan, Napoli, Palermo, Piacenzo in Rim, potem slede ostala evropska tržišča: Amsterdam, Anvers, Augsburg, Besançon, Bozen, Dunaj, Frankfurt ob Maini, Hamburg, Köln, Lyon, Nürnberg. Na enak način računa menične tečaje za Rim, Napoli, Florenco in Milan. Pri tem mora tudi deloma navesti posebnosti valut v posameznih mestih, saj je bila Italija razkosana na veliko število manjših državic. Kako zamotano je bilo obračunavanje valut, naj pokaže nekaj primerov: V Bologni je 1 dukaton = 7 lir, 1 lira = 20 soldi, 1 sold = 12 piccoli; v Palermu 1 onze = 30 Tarini, 1 Tarino = 20 grana, 1 grana = 6 piccoli, 1 scudo de moneta = 12 Tarini = 240 grana, 1 fiorino = 6 Tarini, 1 Carlino = ½ Tarino = 10 grana; v Milanu 1 scudo = 17 soldi imperiali; v Napoliju: 1 dukat = 5 Tarini, 1 Tarino = 20 grana, 100 grana = 1 dukat di Regno napolitano.

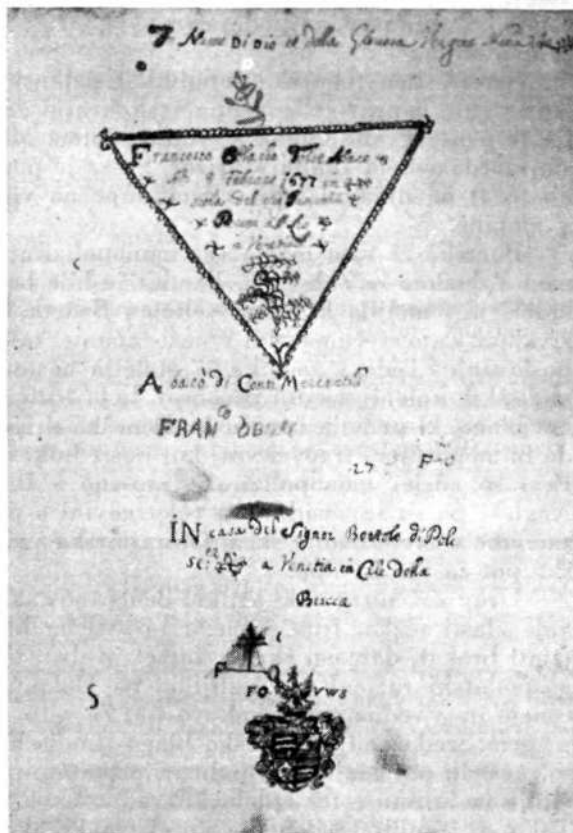
List 90' ima preglednico o poslovnem času državne banke Banco del Giro di Venezia (1619—1806). Ne omenja pa starejše Banco di Rialto. Nato slede dospelosti menic za posamezne kraje v Italiji. Tu nastopajo poleg že navedenih še Aquila, staro tržišče za žafran, Siena, Pisa, Ferrara,

Brescia, Verona, Vicenza in Udine (Videm v Furlaniji). Med ostalimi evropskimi tržišči omenja še Pariz, Rouen, Avignon, Lizbono, Seviljo in Madrid, ki so v 16. stoletju prevzeli velik del svetovne trgovine z začimbami in dišavami.

Od lista 95' do 99' (konec skript) je še nekaj uporabnih nalog, nakupov in prodaj blaga z uporabo menic (poper, orsoglio svila; olje in drugo).

V nekem pogledu je opisana računica pomembna tudi za gospodarskega zgodovinarja, ker mu omogoča presoditi, kakšne transakcije so bile tedaj v Benetkah običajne, oziroma v katerih panogah trgovine je bilo trgovsko poslovanje Benečanov še donosno.

Franc Oblak se je šolal v Benetkah v dobi po 30-letni vojni. Ravno se je končala kretska vojna (1645—1669). Srednjo in južno Evropo je tedaj zajela

Naslovna stran rokopisne trgovske računice Franca Oblaka-Wolkensperga iz leta 1677. (Po originalu v loškem muzeju.)

močna gospodarska depresija. O gospodarski krizi v pravem pomenu pa še ni mogoče govoriti, ker je ta pojav značilen za razdobje visokega kapitalizma in z njim vezano nadprodukcijo. Avstrijske dežele, h katerim so šteli tudi naši kraji, Nemčija, Španija in Turčija so obubožale, njihova kupna moč je slabela. Zato so morale priti tudi Benetke kot izrazita trgovska država, ki je bila tesno povezana z omenjenimi deželami, v enak položaj. Krepkejše mlajše sile zahodne Evrope so jo bolj in bolj prehitevale ter ob koncu 17. stoletja obvladale celotno italijansko gospodarstvo. Vendar so se Benetke vztrajno ustavljale propadanju.

Serenissima (beneška republika) dejansko ni bila več »regina del mare Adriatico«, čeprav je še vedno vsakokratni dož »sklepal zaroko« z Jadranom. Če je prišel Franc Oblak s svojim očetom Markom v Benetke že jeseni 1676, sta morda videla zanimiv prizor, ko se je popeljal dož Luigi Contarini (1676 do 1684) na državni ladji »Bucintoro« na visoko morje in vrgel zlat prstan v globine.

Benetke že niso mogle več monopolizirati celotnega blagovnega prometa med Vzhodom in Zahodom. Vendar je bila beneška trgovina z začimbami, na kateri je temeljila klasična veličina Benetk, še ob koncu 16. stoletja izredno živahna. Zato srečamo tudi v naši računici tako pogostne primere iz te panoge poslovanja. Toda v začetku 17. stoletja nastopi z ustanovitvijo holandskih in angleških kolonij usodni preobrat. Leta 1626 se omenjajo v Benetkah začimbe kot blago, ki prihaja iz zahoda. Beneška država je znižala dotedanje dajatve, da bi mogli njeni trgovci vsaj kot posredniki tekmovati s Holandci in Angleži. Prvi so odslej monopolizirali trgovino s finejšimi in dražjimi začimbami, Angleži pa so se zasedrali v veletrgovini s poprom. Zato so prihajale odslej začimbe v Sredozemlje skozi Gibraltarska vrata. S tem pa je zmagala pomorska pot za vso Evropo.

Drug važen trgovski artikel Benečanov so bile tekstilije. Benetke so izdelovale zlasti težka, fina volnena in svilena blaga. Naša računica jih omenja (zlati brokat, damast, škrlat, žamet in dr.). Usoden pa je postal za Benečane gospodarski razmah v Angliji in na Holandskem. Tam so izdelovali tekstil ceneje in v vedno novih kakovostih. Že v 16. stoletju se je pojavilo pri nas in v vsem Sredozemlju angleško blago (lindisch Tuch, carisey). Okoli leta 1600 so razširili na Angleškem industrijo tkanin, prevzeli tudi končne stopnje barvanja in apreture ter izdelovali vedno nove vrste lažjih in težjih sort blaga. Tako so izgubljale Benetke korak za korakom svoja stara tržišča v Sredozemlju, na Balkanu in pri nas. Medtem ko so okoli leta 1600 izdelali v Benetkah še nekako 30.000 kosov volnenega blaga, je padla produkcija do leta 1700 na borih 2000 kosov. Zato ni čudo, da so dovoljevale Benetke v času, ko se je tam šolal Oblak, že uvoz tujih tkanin iz bombaža in volne; s tem so postale tudi v tej nekdanj tako donosni panogi le trgovski posrednik. Naša računica omenja nekaj surovin za tekstilno obrt, od barvil sandalovino.

Benetke so bile vedno dober trg za nabavo olja, vina, rozin in južnega sadja. Še vedno so bili visoko čislani izdelki beneških ključnih obrti (steklarne v Muranu, rafinerij sladkorja in milarn). V Benetkah je bila velika izbira nakita iz dragih kamnov, zlahtnih kovin pa tudi živahno tržišče za baker in svinec; zadnji je prihajal predvsem iz Bosne. Računica pa ne omenja živega srebra; idrijsko živo srebro je šlo v tej dobi pretežno na zahodnoevropska tržišča. Najbrž se je Oblak močneje zanimal za železo in platno, da bi pozneje uspešno sam trgoval s temi artikli. Žito in moko so uvažali v Benetkah poleg

živine vedno v velikih količinah za preskrbo mesta. Deloma so dobivali žito iz turških pokrajin na Balkanu, pa tudi iz Ogrskega.

V obravnavani dobi je v Benetkah opaziti, kako prenašajo družine svoje kapitale iz trgovine in pomorstva v zemljiško posest na terifermi. Od tod izvira tudi zanimanje za socida-pogodbe. Morda je bila zraven poleg ogrskih volov in goved tudi živina iz slovenskih dežel.

Največ interesa kaže računica za denarne transakcije, ki so se močno razvile in dobile razne oblike. Med kraji plačila nahajamo tudi Sinigaglijo, kamor so radi potovali loški trgovci in je bila, kakor tudi Livorno, izrazit tekmeč Benetk.

Vsekakor si je mogel pridobiti Franc Oblak v Benetkah solidno znanje v trgovski stroki. Vendar trgovskemu poklicu ni ostal zvest, marveč je kmalu prešel v razred fevdalcev.

Literatura

S. Vilfan, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero, ZC VIII (1954), 41, 52. — P. Blaznik, Kolonizacija in kmetsko podložništvo na Sorškem polju, Razprave SAZU II (1953), 180—181. — Amintore Fanfani, La préparation intellectuelle et professionnelle à l'activité économique en Italie du XIVe au XVIe siècle, Le moyen âge 1951, 334. — L. Beutin, Der wirtschaftliche Niedergang Venedigs im 16. und 17. Jahrhundert, Hansische Geschichtsblätter 76 Jg., 1958, 42—72. — Za mnoga pojasnila v zvezi z loško računico dolgujem zahvalo univ. prof. dr. E. Holzmairju, direktorju državnega novčnega kabineta pri umetnostno-zgodovinskem muzeju na Dunaju.

Zusammenfassung

DAS RECHENBUCH (ABACO D'CONTI MERCANTILI) DES FRANC OBLAK-WOLKENSPERG AUS DEM JAHRE 1677

Im Archive der Barone Wolkenberg, derzeit im Museum in Škofja Loka, befindet sich die Handschrift eines Rechenbuches, nach welchem Franc Oblak im Jahre 1677 zu Venedig kaufmännische Arithmetik lernte. Da bisher kein anderes Exemplar eines handschriftlichen Rechenbuches aus Slowenien bekannt ist, gibt der Verfasser einen Überblick über den Inhalt desselben: (fol. 2—4) Addieren und Subtrahieren genannter Zahlen, (fol. 5) Multiplizieren nach verschiedenen Methoden, (fol. 6) Dividieren nach verschiedenen Methoden, (fol. 7—9) Teilungsregeln, die einzelnen Münzgrößen betreffend, (fol. 10—34) allerlei Berechnungen von Waren verschiedener Art, (fol. 35—59) Beispiele aus der Regeldetri, allerlei Waren betreffend, (40—49) Berechnungen von allerlei Käufen und Verkäufen, (fol. 50—61) Gesellschaftsrechnungen, (fol. 62—67) Tauschgeschäfte, (fol. 68—69) Zinsrechnungen, (fol. 69—70) Diskontrechnungen, (fol. 71—83) Venezianische Wechselkurse, (fol. 84—90) Wechselkurse von Rom, Neapel, Florenz und Mailand, (fol. 91—95) Wechsellaufzeiten, (fol. 96—99) diverse Nachträge.

Aus den Angaben im Rechenbuche sucht der Verfasser die wirtschaftliche Lage Venedigs gegen Ende des 17. Jahrhunderts darzulegen und festzustellen, in welchen Zweigen sich die damalige Handelstätigkeit einigermaßen einträglich gestaltete.